

DR. E. LAMPE:

GLAGOLICA NA SLOVENSKEM.

nogo se je pri nas že pisalo o glagolici, a večinoma je vodila pero pisateljem agitacijska strast ali pa so odločevali stranski oziri, ki niso služili objektivni resničnosti. Glagoliško vprašanje se dá namreč razmotrivati kot literarno-zgodovinsko, kot cerkveno-pravno, kot praktično-bogoslovno ali kot narodnopolitično — in na kakršno stališče se postavi pisatelj, kakršnim predsodkom se vdá, taki so tudi zaključki njegovega preiskovanja.

Mi se bavimo z glagolico edino le s književno-zgodovinskega stališča. Za Slovence danes v drugih ozirih tudi nima posebne praktične vrednosti. A za našo zgodovino je glagolica jako važna, in marsikak jasen pogled se nam odpre v temine daljnih prošlih dni, ako sledimo starim glagoljašem po slovenski zemlji.

Glagoljaši so bili dobre duše — možje iz ljudstva. Marsikateri je glagolal le zato, ker latinskega ni znal, pa so bili med njimi tudi posamezni učeni ljudje. Boj med latinico in glagolico je bil boj med Zahodom in Vzhodom, med rimsko in grško omiko. Naša domovina je bila v prejšnjih stoletjih v ožji zvezi z južnimi deželami, nego je sedaj, ko se nam ponuja vsa izobrazba z naprednega severa in je vse naše življenje prošinjeno od nemškega in zapadnega duha. Zato smo bili pa prej tudi v bogoslužnih stvareh bližji Orientu, nego smo danes.

Pa takoj južno od nas, ob kvarnerski obali, še živi glagolica, in ljudstvo z duhovščino se je oklepa s tako vneto ljubeznijo, kot bi bili ti starinski glasovi z okornimi, zamotanimi črkami del njihove narave, prirastli k njihovemu srcu.

„DOM IN SVET“ 1905. ŠT. 8.

Ravno tako in nič drugače nečejo moliti in pevati, in če ne morejo opravljati svojega skupnega bogoslužja v tem jeziku, postanejo žalostni in otožni, kakor bi izgubili svoj najdražji zaklad, ali se pa upró in trmoglavo zahtevajo s trdo pestjo, da se vdá cerkev njihovemu običaju.

Jako nam je ustrezno z obširnim, res znanstvenim delom, ki je bilo pred kratkim dotiskano z naslovom: „Fontes Liturgiae Glagolito-Romanae“. Monsignor dr. Luka Jelić nam je podal s tem monumentalno delo, ki je največje važnosti ne le v cerkveno-liturgičnem, ampak tudi v splošno-literarnem oziru. Nabral je vse podatke o glagoljski literaturi, in sadovi tega mnogoletnega truda so zdaj zbrani v tej izdaji, ki je bila tiskana uprav za posvetovanje škofov goriške, zagrebške in zadrške nadškofije. Poslana je bila škofom, da jo prilože kot dokument zapisniku. Ni naša naloga, da bi ocenjevali to delo s strokovnjaškega stališča, kajti msgr. Jelić je v tem oziru strokovnjak, na katerega znanstveno natančnost se moramo zanesti. Tu ni nobenih fraz, nobenih stranskih ozirrov, ampak našeta so le zgodovinska dejstva v kronološkem vzporedu od XIII. stoletja do najnovejšega časa.

Jelićevo delo še ni izšlo v javnosti; a iz izvoda, ki mi ga je dal na razpolago presvetli g. knez in škof ljubljanski dr. Anton B. Jeglič, vrnivši se iz Rima, sem nabral podatke, ki se tičejo glagolice na Slovenskem. Seveda so naši glagoljski ostanki le skromni, borna zapuščina starih, ubogih dni, a iz teh raztrganih listov, ki so mnogokrat služili za vezavo bolj srečnim svojim cerkvenim tovarišem latinskega jezika, se dá sklepati na obseg in na razširjenje nekdanje glagolice na Slovenskem. Seveda se oziram

tu le na one škofije, v katerih živé Slovenci; južno od tržaško-koprske škofije ne segam. Pojdimo za izdajateljem v časoslovnem redu!

* * *

V XIII. stoletju so bili spisani:

Glagoljski breviarij ljubljanski, ki ga hrani ljubljanska licealna knjižnica.

Iz istega stoletja je glagoljski breviarij, obsegajoč odlomke beril od ponedeljka do četrtega po tihi nedelji, ki ga je našel župnik Lovro Pintar († 1874) v župnem arhivu Preddvorom.

Ljubljanski homiliarij, katerega odlomki se hranijo v deželni muzeju v Ljubljani.

Glagoljski misal v veliki obliki, katerega odlomek, obsegajoč obred blagoslovljenja vode in sv. krsta, spisan s črkami, jako podobnimi prej omenjenemu homiliariju, se hrani v škofijskem arhivu ljubljanskem.

Iz XIV. stoletja so:

Breviarij, rabljen pri kapitularni cerkvi v Roču tržaške škofije, spisan leta 1396. od Vida iz Omišlja, in v katerem je pripisana vizitacija škofa Bonhoma iz l. 1503.

Glagoljski misal, katerega odlomki so vzeti iz platnic poročne knjige l. 1677. župnije sv. Petra v Ljubljani.

Glagoljski misal s slikanim kalendarjem, ki je bil leta 1475. rabljen v župni cerkvi sv. Martina v Beramu v tržaški škofiji in je zdaj v ljubljanskem deželni muzeju.

Glagoljski breviarij, iz katerega je odlomek praznika sv. Janeza Krstnika našel Lovro Pintar v župnem arhivu v Radovljici.

Iz konca XIV. stoletja je glagoljski homiliarij, katerega odlomki so iz krstne knjige l. 1659. župnije sv. Petra v Ljubljani.

Glagoljski breviarij ravno od tam iz krstne knjige l. 1683., obsegajoč homilijo sv. Avgušтина na oktavo epifanije.

Glagoljski misal, katerega del je našel Lovro Pintar v župnem arhivu v Križah pri Tržiču in ki obsega maše X., XI., XIX. in XX. nedelje po binkoštih.

Glagoljski misal v veliki obliki, katerega dva odlomka, obsegajoča prorokbe velike sobote in mašo na veliko nedeljo po rimskem obredu, in razne blagoslove, ki se zdé bolj podobni grškemu obredu, hrani ljubljanski muzej „Rudolfinum“.

Zidanje kapelice sv. Antona na Vrhu pri Pazinu (tržaške škofije) je z glagoljskimi črkami zabeleženo l. 1436.

Glagoljski breviarij iz Preddvora, katerega odlomki obsegajo hvalnice in primo ter berila o II. pismu do Korinčanov (IV. teden po sv. Treh Kraljih) in začetek pisma do Galačanov (V. nedelja po sv. Treh Kraljih).

Zidanje župne cerkve sv. Jerneja v Roču (tržaška škof.) je na severnem zidu glagoljsko zabeleženo l. 1492.

Zidanje roške podružnice je na arhitravu zabeleženo glagoljsko l. 1492.

Zidanje cerkve sv. Duha pri Šterpedi (tržaška škofija) je popisano l. 1500. in najdeno od Lovra Pintarja v župnem arhivu Preddvorom (ljubl. šk.).

Glagoljski obrednik, katerega odlomki iz mrliške knjige leta 1669. – 1715. župnije Selca obsegajo blagoslove trte, vina itd.

Iz XV. stoletja imamo mnogo spomenikov. L. 1405. je zapisano v nugeljskem glagoljskem misalu v župnji roški tržaške škofije, da je bil ta misal nabavljen.

Dozidanje cerkve sv. Martina v Beramu (tržaška škofija) je l. 1431. zabeleženo na zidu.

Glagoljski misal, katerega odlomek z delom oficija velikega tedna je vzet iz platnic arhiva župnije Rakitna (ljubl. šk.) spisan l. 1443. od duhovnika Marka za rabo kapelanu Ivanu ninske škofije.

2. avgusta l. 1456. prevzame in avtentizira duhovnik Levac Križanič, kanonik žminjski in tinjanski, javni notar, listino o meji med ozemljem oglejskega patriarhata, grofa pazinskega, posestva beneškega itd., spisano l. 1275. z glagoljskimi črkami.

Breviarij, shranjen v licealni knjižnici ljubljanski (zbirka Cojzova), spisan v začetku XV. stoletja in rabljen v Beramu na Tržaškem.

Glagoljski misal, katerega odlomek je vzet iz urbarija cerkve sv. Jedrti župnije Selca.

Glagoljski misal, katerega odlomek, obsegajoč mašo na praznik sv. Timoteja, Hipolita in Simforijana 22. avg., je najden v arhivu župnije Selca, — ravno tam tudi glagoljski breviarij, katerega odlomek, obsegajoč berilo na praznik sv. Barnaba, je iz krstne knjige selške župnije.

Glagoljski breviarij v majhni obliki, katerega štiri odlomki so bili najdeni v Višnji gori.

Breviarij, katerega dva lista z rubrikami, začetki beril Tobijeve in Jobove knjige, sta shranjena v licealni knjižnici ljubljanski in sta bila spisana najbrže v zapadni Istri.

Breviarij, katerega odlomek je našel Lovro Pintar v Radovljici.

Breviarij, katerega odlomek, popisana s psalmom 88., se hrani v škofijskem arhivu ljubljanskem.

Breviarij, katerega odlomek, obsegajoč del berila tretjega nočna tretje postne nedelje, je shranjen v ljublj. škofijskem arhivu.

Psalterij z nekaterimi obredi v licealni knjižnici ljubljanski.

Misal, katerega odlomek z mašama VIII. in XIII. pobinkošne nedelje je v „Rudolfinu“.

Breviarij, odlomek, ki obsega del psalterija, ravnotam.

Evangelij, katerega odlomek, obsegajoč evangelje in „Dejanje apostolov“, je vzet iz zapisnika „Čevljarske zadruge ljubljanske“ l. 1670.

Breviarij, odlomek iz zapisnika „Čevljarske zadruge ljubljanske“ l. 1670.

Misal, katerega odlomek z mašo XX. pobinkošne nedelje je bil najden v župnem arhivu blejskem.

Psalterij, katerega odlomek z oficijem preblažene Device je vzet iz knjige župnega arhiva v Slapu pri Vipavi l. 1654.

Breviarij, katerega dva lista sta vzeta iz platnic poročne knjige 1673–1684 župnega arhiva v Naklem l. 1905. in združena z glagoljsko zbirko ljubljanske škofije.

Breviarij, iz katerega sta dva lista vzeta iz platnic krstne knjige XVII. stoletja v Šmartinu pri Litiji in sta zdaj shranjena v glagoljski zbirki ljubljanske škofije.

Misal, katerega štiri listi so v „Rudolfinu“.

Breviarij, katerega dva odlomka z delom „Commune Sanctorum“ sta v „Rudolfinu“.

Psalterij, katerega odlomek je vzet iz knjige arhiva župnije Rudnik pri Ljubljani. —

Iz XVI. stoletja imamo sledeče glagoljske spomenike:

Elija Pečarič, duhovnik roškega kapitola 10. januarja l. 1503. zapiše škofijsko vizitacijo Bonhomovo z glagoljskimi črkami v breviarij.

Dozidanje cerkve v Sušnjevica h tržaške škofije l. 1507. je glagoljsko na cerkvi zabeleženo.

20. julija leta 1523. zapišejo benediktinci stroške za cerkev sv. Jerneja v Roču (tržaška škofija) glagoljsko.

28. maja 1545 zapiše Elija Pečarič glagoljsko v breviarij dela škofa Petra Bonhoma.

1548 se v Dolini (tržaška škofija) glagoljsko spiše urbarij cerkve sv. Antona.

1552 se zidanje zvonika v Humu (tržaška škofija) glagoljsko zabeleži na stolpu.

1553 izjavlja Primož Trubar, da se je „dosehmal“ pisalo pri nas „skrovaškimi puhštabi“ (to je: z glagolico) in naznani, da bo on pisal z „latinskimi puhštabi.“

1555 se zidanje cerkve sv. Janeza Krstnika v Malem Mlunu župnije buzeške (tržaška škofija) zabeleži glagoljsko.

1555 je glagoljsko zabeleženo v presbiteriju cerkve sv. Mateja v Humu dekanije buzeške (trž. šk.) zidanje cerkve.

1556 je v Boljunu glagoljaš župnik Jurij Mihesič.

1556 je glagoljsko zabeležena dovršitev krstnega kamena na Vrhu dekanije buzeške.

1557 istotako zidanje zvonika v Sovnjaku (trž. šk.).

1576 se glagoljsko spiše urbarij podružnice sv. Janeza Krstnika v Boljuncu župnije Doline pri Trstu.

1580 se zgodi isto v Prebenskem (župnija dolinska).

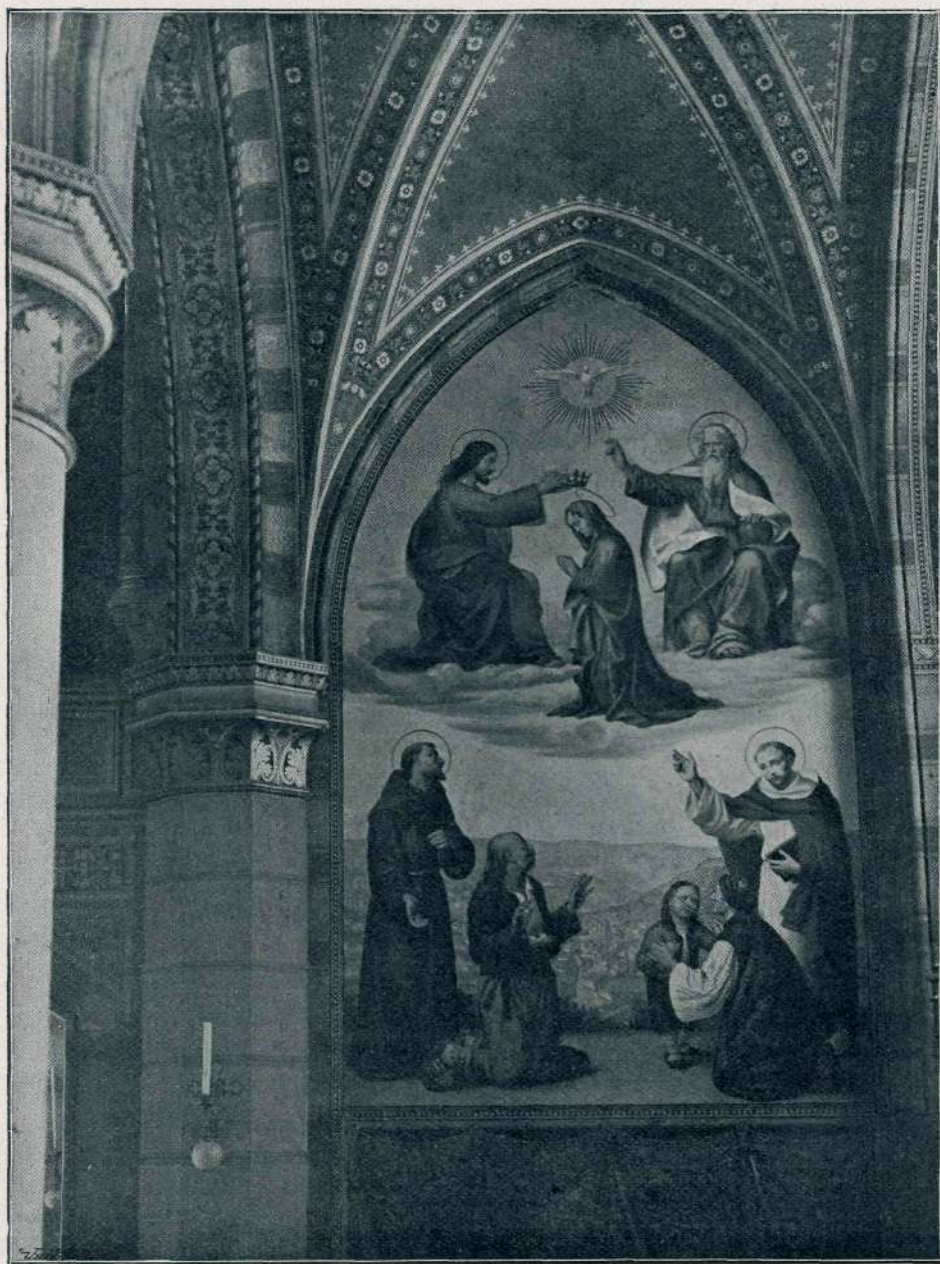
2. junija 1582 zabeleži glagoljaš Janez Štobrovič, da je sezidal cerkev v Ždrenju (škofija tržaška).

1583 je glagoljsko špisan urbarij cerkve sv. Servula dolinske župnije.

Začetek zidave cerkve sv. Jurija v Bo-ljunu se zabeleži l. 1590. glagoljsko, dovršitev l. 1641. pa glagoljsko in latinsko.

1591. V kontaveljski župniji (koprške škofije) je na cerkvi podružnice blažene D. M. glagoljski napis klerika Andreja, sedaj prebeljen.

1596 naroča provincialni cerkveni zbor akvilejski, da naj „ilirski“ škofje skrbé, da se popravita „ilirski“ breviarij in misal, ker se je vrnilo mnogo napak, skrbé

IZ SARAJEVSKE PRVOSTOLICE :
KRONANJE MARIJINO.

naj pa tudi za toliko izobrazbo mlajše duhovščine, da polagoma uvedejo rabo rimskega breviarija, misala in obrednika, a rimski katekizem, izdan od papeža Gregorija XIII. in preveden na „ilirski“ jezik, naj pridno beró in razlagajo ljudstvu v narodnem jeziku.

1597 je v Blokah na Kranjskem dušni pastir glagoljaš Andrej Vulkovič, ki ne zna nobenega jezika, razen hrvaškega.

1598 izpričuje ljubljanski škof Janez Tavčar, da je Andrej Ling, določen za službo v Zagrebu, dovolj poučen, da mašuje „v hrvaškem jeziku“.

23. nov. 1600 posveti ljubljanski škof Tomaž Hren v duhovnika glagoljaša Antona Zupaniča in mu izpriča, da je dovolj izučen „v svojem glagoljskem narečju“.

Inventar župne cerkve v Dolini pri Trstu se spiše v glagolici. —

Iz XVII. stoletja imamo sledeče podatke:

23. aprila 1601 posveti ljubljanski škof Tomaž Hren glagoljaša Janeza Viteziča iz krške škofije na otokih.

4. junija 1603 se pritožuje tržaški škof Ursinus de Berthis v svojem poročilu v Rim, da se je zaradi pomanjkanja duhovnikov uvedlo v tržaško škofijo mnogo glagoljašev, ki so čisto nevedni in neizobraženi.

1603 je spisani urbarij cerkve sv. Roka, župnije dolinske pri Trstu, v glagolici.

1604 istotako urbarij boljunški (tržaška škofija).

1605 urbarij v Pečah (žup. Dolina).

5. junija 1606 se glagoljsko zabeleži na pročelju dozidanje cerkve sv. Lucije v Bruhu (žup. Roč v tržaški škofiji).

1609 istotako poprava humske cerkve (tržaška škofija).

24. maja 1621 naznani nuncij kardinal Borghese v Gradcu o. Frančišku Glaviniču na Trsatu, da se naj sporoči cesarju, da se bodo izdale slovanske obredne knjige.

20. junija 1621 naznani nuncij kardinal Borghese v Gradcu o. Frančišku Glaviniču, da je ukazal cesar Ferdinand II., naj se slo-

vanske bogoslužne knjige za nravno korist njegovih podložnikov izdadó na njegove stroške; zato naj gre nemudoma na Dunaj.

10. oktobra 1621 naznani nuncij kardinal Borghese Glaviniču, da so slovanske črke že odposlane iz Gradca na Reko.

29. novembra 1621 kard. Borghese piše iz Gradca Glaviniču, kako se naj dobé sredstva za tisk slovanskih knjig.

3. marca 1622 čestita kard. Borghese iz Gradca Glaviniču, da more reformirati misal in breviarij glagoljski.

20. februarja 1623. Koprski škof Rusca poroča dunajskemu nunciju: „V krajih, kjer prebivajo Slovani, so nekateri duhovniki tega naroda in jezika, ki beró sv. mašo in bogoslužne molitve v tem jeziku po prestavi sv. Jeronima... in ta običaj se trpi, da se ustreže neizobraženosti (barbarie) tega ljudstva, ker inace ne bi vzdrževalo teh duhovnikov, ki živé samo od miloščine (elemosine), ker cerkve nimajo niti solda dohodka. Ti duhovniki pa gojé krščanski nauk in katoliško življenje in se vidijo od tega dosti dobri uspehi.“

29. novembra 1625 sv. kongregacija za razširjenje vere zahvaljuje cesarja Ferdinanda, ker je podaril glagoljske črke.

11. januarja 1626 poroča o. Frančišek Glavinič s Trsata v Rim, da se bere sv. maša glagoljsko v Dalmaciji, Hrvaški, Slavoniji, Liburniji, na otokih, deloma ob jadranski obali in po vsem Vinodolu. Prosi, naj se tiskajo knjige na Reki.

28. januarja 1626. Dunajski nuncij Caraffa poroča v Rim, da so slovanske črke že oddane kapucinskemu gvardijanu na Reki in da je Glavinič o tem obveščen.

1. aprila 1626. Nuncij Caraffa piše z Dunaja Propagandi v Rim o premestitvi glagoljskih črk v Rim in naznanja, da je sporočil Glaviniču, naj pojde v Rim in vzame s seboj popravljene misale in breviarije.

10. aprila 1626. O. Fr. Glavinič piše z Reke v Rim o težavah izdaje; ne brani se truda, če mu dovolijo, da seboj v Rim pelje tri pomočnike: Hrvata, Liburna in Istrijana ali Slovenca.

1629. Tiskarna „Propagande“ izda tretji natis glagoljskega breviarija in drugih knjig, ki so bile tu izdane že l. 1621.

1633. Koprski škof Peter Morania poroča v Rimu, da ima en samostan tretjega reda sv. Frančiška, ki je „ilirskega jezika“. Petnajst župnij na deželi ima duhovne pastirje, ki so vsi ubožni. Vse prebivavstvo je ilirskega jezika, in v tem jeziku se mašuje (celebratur). Zato morajo duhovniki znati ta jezik, in samo domačini se ga naučé. So pa večinoma nevedni in malo sposobni za dušno pastirstvo.

1637. Koprski škof Peter Morania poroča v Rimu, da je potrebno, da izdá Propaganda glagoljske bogoslužne knjige in da se ustanovi deško semenišče, ker je ljudstvo vse slovansko (linguae Illyricae) in silno revno, celo beraško (immo et mendici) ter ne zna čitati. Naj bi se kakemu škofu izpod beneške oblasti dala „aliqua pensio“ ali kaka „beneficia“, ki jih pa najbrže ne bi bilo moči dobiti v celi provinciji, da bi zbral in poučil klerike iz vseh sosednih škofij. To bi bilo jako sveto delo in silno potrebno zaradi velike nevednosti teh klerikov.

1650. Tržaški škof Anton Morentinus poroča v Rimu, da ima glagoljske duhovnike: Enega v Poterai (Podgradje, župnija Trnovo, sedaj v ljubljanski škofiji), dalje Andreja Matkovića, 90-letnega župnika v Draguču (župnija sv. Križa) in duhovnega pomočnika v župniji sv. Jurija v Sovinjaku.

26. oktobra 1655. Baltazar Corniani, škof koprski, poroča v Rimu, da na deželi slovanski duhovniki ne znajo latinsko, nekateri tudi ne italijansko in tudi o cerkvenih stvareh mnogo ne razumejo. A zaradi slabih dohodkov in potrebe ilirskega jezika jih je treba nastavljati.

23. aprila 1658. Baltazar Corniani, škof koprski, poroča v Rimu, da je v njegovi škofiji malo duhovnikov, in ti so slabo poučeni (idiote, male instituti) in ne znajo nobenega razen ilirskega jezika. „Vsi so silno željni slišati besedo božjo, a če jim tudi latinščino na italijansko predstavljam, le malo razumejo.“

Maja meseca 1661. Pri glavni vizitaciji koprške škofije je našel škof Frančišek Zeno sledeče knjige: Corte d'Isola, dva misala, en slovanski in en latinski, obrednik slovanski; Carchuzze: štiri misale, od teh tri slovanske; S. Maria Villanova: tri latinske in en slovanski misal; Pedana: dva latinska in dva slovanska misala; Monte: tri misale, od teh eden slovanski, en obrednik in en „ščavet“; S. Pietro di Pason: tri misale, od teh eden slovanski, en obrednik v „ščavetu“.

1. avgusta 1661. poroča koprski škof Frančišek Zeno v Rimu, da ima en frančiškanski samostan, ki opravlja bogoslužje v ilirskem jeziku. Župnije so silno revne; župniki so neizobraženi (rustici), malo sposobni za dušno pastirstvo in se mnogokrat zmotijo. Ker manjka duhovnikov, ki bi znali ilirski jezik, treba s takimi potrpeti.

1680. Urbarij cerkve sv. Servula v dolinski župniji pri Trstu, spisan že l. 1583., se spiše nanovo.

15. oktobra 1687. Koprski škof Pavel Naldini poroča v Rimu: „Župniki izpolnujejo svojo dolžnost in vsak se trudi po svojih močeh; ker znajo ljudje samo ilirski jezik, je težko dobiti popolnoma izobraženih duhovnikov, ki bi jim delili zakramente.“

1689. Valvasor piše, da se na Kranjskem še „na mnogih krajih“ bere sveta maša v „kranjsko-sklavonskem“ jeziku. —

(KONEC.)

DR. E. LAMPE:

GLAGOLICA NA SLOVENSKEM.

Leto 1691., 1693., 1696., 1699., 1702., 1705. poroča koprski škof Pavel Naldini, (rojen Padovanec), da mora ustanoviti lastno semenišče, da dobi duhovnikov, ki bi razumeli slovanski jezik, da bi v njem poučevali ljudstvo. Mnogokrat si je moral škof izberačiti frančiškana, ki je v slovanskem jeziku recitiral „sacrum et divina“. 1689 poroča isto beneški oblasti.

1691 ukaže škof Naldini župniku Juriju Bajkinu v Krkavcih, naj župnijske knjige, ki jih je doslej pisal slovansko, piše italijansko.

1698 piše frančiškan Irenej de la Croce, da v Kopru beró sv. mašo frančiškani slovansko; videl je tam tudi glagoljske breviarije.

1700 piše koprski škof Naldini, da je v Kopru, v Piranu in Isoli bogoslužje italijansko, po vaseh se pa opravlja bogoslužje slovansko, in sicer pridige, oficiji, maša, zakramenti, in „kar se more še želeti od dobrega vernika“. „O srečna koprška škofija, ki ima tako različne narode, pa združuje vernike, vdane v službi božji!“

V XVIII. stoletju med Slovenci v ožjem zmyslu že več nimamo poročil o glagolici, pač pa še iz koprške škofije.

1704, 4. nov. Ustanovna listina koprškega semenišča, „Italo-Slavum Naldinum“ zvanega, določa štiri aluminate za slovanske duhovnike. O tem poroča škof Naldini v Rimu l. 1711.

1668—1716 je v župnijskih knjigah v Krkavcih (tržaška škofija) več glagoljskih zapiskov.

1709 poroča koprski škof Naldini v Rim, da se mu bo kmalu posrečilo otvoriti seme-

nišče, v katerem se bodo njegovi duhovniki učili tudi slovanskega jezika.

1718. Koprski škof de Borromei je pri kanonični vizitaciji blagoslovil misale, rituale in ščavet.

1746. Koprski škof Avgust Porutti je našel pri vizitaciji posamezne slovanske misale, obrednike in ščavete v krajih: Gažon, Šmarje pri Kopru, Korte, Castelvenere, Koštabona, Pomjan.

1760. Koprski škof Carolus Camucius poroča v Rimu, da ima v svojem semenišču brezplačno štiri klerike, ki razumejo slovanski jezik.

1765. Koprski škof Carolus Camucius poroča v Rimu, da se je naučil s težkim trdom slovanskega jezika in da slovansko pridiguje. V vseh njegovih župnijah se po latinskem berilu in evangeliju bereta ali pevata berilo in evangelij tudi ilirsko; ne sicer iz rimskega misala, tiskanega z ilirskimi ali jeronimskimi črkami, katerih črk razen njega (škofa) ne pozna ni eden njegov duhovnik ali klerik, ampak iz neke knjige „Ščavet“ zvane, tiskane z latinskimi črkami, a v ilirskem jeziku. Vpraša, če se sme to trpeti, ker je neizobraženemu ljudstvu priljubljeno, in katere so najboljše izdaje „Ščaveta“. Ne bi lahko svojih župnikov prisilil, da se naučé jeronimskih črk (glagolice).

1765. Propaganda odgovori koprskemu škofu, da mu ne more ustreči glede „Ščaveta“, ker se taka knjiga po dovoljenju Propagande ni nikdar tiskala. V rimski cerkvi sv. Jeronima se rabi taka izdaja, izšla v Benetkah pri Pezzanu l. 1718. Ali se sme ta izdaja potrditi ali šele popraviti, treba preiskati.

1819. V tržaški kroniki se bere, da frančiškani v koprski cerkvi sv. Tomaža mašujejo za delavce vsako jutro slovansko.

(DALJE.)

V XIX. stoletju imamo poročilo tržaškega škofa Jerneja Legata, ki pravi: „Preiskoval sem, koliko se je še v nekaterih krajih moje škofije ohranilo slovanskega bogoslužja in kaj je še znanega o njem. Zapiski so jako pomanjkljivi; iz ohranjenih krstnih, poročnih in mrliških knjig se dá dognati, da je bilo slovansko bogoslužje vseskozi v navadi do leta 1678. v liburnskih župnijah, namreč v Kastvu, Veprincu, Lovrani, Mošenicah in Berzcu, kot dokazujejo stari misali in breviariji. Duhovniki tistih časov so prihajali večinoma iz Dalmacije in sosednih otokov Cresa in Krka v imenovane župnije in so prinesli s seboj slovanski obred in slovansko izobrazbo, kakor so se je naučili v slovanskih semeniščih, kot je bilo eno še v naših časih v Zadru. Odkar se je ustanovil na Reki jezuitski kolegij, so se tudi domači mladeniči posvečevali duhovskim studijam, in potem je polagoma izginjalo slovansko bogoslužje. Sedaj je še skoro po vseh župnijah staroavstrijske (ne bivše beneške) Istre običajno, da ob nedeljah in praznikih peva duhovnik berilo in evangelij v slovanskem jeziku pri sv. maši; tudi je iz sosedne senjske škofije, kjer je l. 1824. izšla za to od škofijstva potrjena knjižica, prišel v naše kraje ob liburnski obali običaj, da se poleg berila in evangelija slovansko pevajo tudi molitve in predglasje; a dandanes se sprejema povsod latinski obred.“

1857. Ginzl objavlja zapisnik goriškega nadškofa dr. Andreja Golmajerja o cerkvah krške, zadrške, spljetske in šibeniške škofije, kjer se goji slovansko bogoslužje. O drugih škofijah ta zapisnik molči.

* * *

V tem pregledu opazimo predvsem, da so glagoljski spomeniki na Slovenskem mnogo številnejši iz starih dob, kakor pa iz novejših. Pred iznajdbo tiska, ko so si duhovniki še sami spisovali obredne knjige, se je glagolica pri nas najbolj širila. Pozneje, ko je bilo lahko dobiti latinskih knjig, glagoljskih pa le s težavo, se je seveda glagolica umikala latinščini. Pri prepisovanju

glagoljskih knjig so se gotovo vrinile tudi marsikatero pomote, in zato so se zdele cerkveni oblasti vedno sumljive. Pozneje je seveda cerkev gledala, da ta nedostatek odpravi, in je preskrbela vzorne izdaje.

Iznenadijo nas izredno številni glagoljski ostanki na Kranjskem iz XIII. do XVI. stoletja. A seveda so ti ostanki večinoma jako skromni. Ko bi mogli dognati za vsakega, odkod je došel v dotični kraj, bi se nam težavno glagoljsko vprašanje v marsičem pojasnilo. Kajti iz tega, da se je našel v kakem kraju tak odlomek, se nikakor ne dá sklepati, da bi bil tam opravljal službo božjo tudi kak duhovnik-glagoljaš. Na Kranjskem se imenujejo kot najdišča: Preddvor, Sv. Peter v Ljubljani, Radovljica, Križe pri Trziču, Selca, Rakitna, Višnja gora, Čevljarska zadruha v Ljubljani, Bled, Slap pri Vipavi, Naklo, Šmartin pri Litiji, Rudnik ... Že iz imen teh krajev se ne dá sklepati na to, da bi bila kdaj glagolica splošno v rabi na Kranjskem, in takoj se nam vsiljuje misel, da so prišli ti glagoljski ostanki bolj slučajno v dotične kraje.

Še bolj se nam ta misel utrjuje, ako si ogleđamo posamezne spomenike. Predvsem bi bilo pač treba, da bi se ti spomini tudi kritično priobčili, in sicer bi se morali fotografično reproducirati. To bi bila lepa in hvaležna naloga za „Slov. Matico“. Potem bi bilo mogoče o njih govoriti natančneje, jih primerjati in dognati, od kolikih celotnih izvodov izvirajo razni odlomki.

Pri raztresanju glagoljskih listov so imeli važno vlogo knjigovezi. Bili so praktični ljudje, ki so videli v teh starih knjigah le trpežni in močni pergament in so jih porabili za vezavo matic in drugih knjig. Dognati bi bilo torej treba, kje in od koga so bile dotične knjige vezane.

Vpliv južnih krajev z glagoljskim bogoslužjem je segel razen na Istro samo na Kranjsko. Iz Goriške, Koroške in Štajerske nimamo takih spomenikov. A tudi na Kranjskem sega ta vpliv samo do protestantovske dobe. Trubar se je odpovedal „krovaškemu puštaboru“. Zveza z jugom je bila pretrgana,

in odslej je postala Kranjska dežela popolnoma odvisna od nemškega severa. Protestantje so pretrgali stoletne jugoslovanske tradicije in so glagoljaše kot katoličane mrzili in zaničevali. Ker je bila pa glagolica trdna narodna vez med ljudstvom in katolicizmom, jim je bila še tembolj na potu.

Tako je reformacija zadala glagolici usodni udarec, od katerega si na Kranjskem ni več pomagla. V protireformacijski dōbi so vladale že druge razmere. Nastala so višja duhovska učilišča, v katerih preprosti glagoljaši niso mogli priti več do veljave. Kajti glagoljanje se je pri nas smatralo vedno le za nadomestilo, ako je manjkalo latinsko izobraženih duhovnikov. V nemirnih časih turških vojsk je pribežalo mnogo duhovnikov v naše kraje, in tem se je moralo dovoliti, da so opravljali službo božjo tako, kakor so znali. Med Slovenci si je edino le v koprski škofiji priborila glagolico trdnjša tla.

Katoliška restavracija ni bila glagolici sovražna. Poiskala je vse, kar je ljudstvo vezalo na katoliško vero, in tako vidimo, da je škof Tomaž Hren ohranil glagolico, kolikor je je še našel, in je celo ordiniral duhovnika glagoljaša. Zanimivo je, da so se tedaj na dvoru v Gradcu trudili za to, da se izdadó glagoljske knjige, in da je papežev nuncij sam posredoval, da se to izvrši. Videli so v glagolici važno sredstvo, da se zajezi prodirajoči protestantizem. Tedaj niso videli v glagolici ničesa drugega, nego samo bogoslužni jezik in so jo presojali tudi

samo z liturgičnega stališča. Tedaj se je tudi na Kranjskem še trpela glagolica, seveda le kot izjema. Bili so takrat veseli, da so imeli katoliških duhovnikov, daši tudi so morali sprejemati glagoljaše, ki niso imeli temeljnejše semeniške izobrazbe, ampak le dobro voljo do pastirskega delovanja.

Ko govori Valvasor l. 1689., da se še „na mnogih krajih“ na Kranjskem bere sveta maša v „kranjsko - sklavonskem jeziku“, se mora pomniti, da je tedaj Kranjska segala do Reke in Devina in daleč v Istro.

Gotovo se dá še tu ali tam najti kak pozabljen listič, ki ga je v naše kraje prinesel preprosti, dobrosrčni glagoljaš, pravi mož iz jugoslovanskega ljudstva, ki je ostal vedno med narodom, s katerim je molil, trpel in peval. Ob njem se je ustavilo luteranstvo in svobodomiselno nazadnjaštvo; glagolal je sveta slova in ni hrepenel po časti in napuhneni znanosti. Oče, ki je imel več sinov, je odločil enega za svečenika in ga je peljal k popu glagoljašu, da ga nauči maševati in opravljati cerkveno službo; potem je poiskal škofa, da mu sina posveti. Marsikateri pa se je povzpел na višje šole, se je napojil latinske znanosti in učenosti padovanske, bolonjske ali rimske, in ponosna latinščina je zmagala v njem preprosto glagoljsko slovo. Oni pa, ki je ostal vedno v domačem krogu, si je s trudom pridobil ali sam napisal knjige, ki jih zdaj zbiramo v njihovih redkih ostankih. — Naj se vse poiščajo in poberó, da konca ne vzamejo! To dolžnost moramo izpolniti in dati čast prednikom!

